

ПРОГРАМА

соціалізації осіб з порушеннями

опорно-рухового апарату

ГЛОБА О. П.,
ПОЛУЛЯЩЕНКО Ю. М.,
БІЛОУС В. Н.

УДК 37.013.42-053.2-056.24

DOI: 10.12958/EPS.1(162).Hloba_O_P

ЕКОНОМІЧНА ситуація, що склалася на сучасному етапі розвитку України, кризові явища у сфері економіки й фінансів, зростання безробіття, зниження сукупного доходу сім'ї, зменшення доступності медичних послуг, погіршення екологічних умов зумовлюють необхідність посилення соціального захисту інвалідів, визначення пріоритетних напрямів цієї роботи. Ці обставини призвели до спаду демографічних показників, підвищення захворюваності дітей, зростання інвалідності.

Люди з інвалідністю та члени їхніх родин є обмеженими не тільки фізич-

но (важко дістатися до потрібних установ), але й інформаційно (відсутність широкого доступу до необхідної інформації), вони недостатньо обізнані щодо своїх прав.

Такий стан зумовлює необхідність розробки і прийняття державних та регіональних програм, спрямованих на поліпшення демографічної та соціально-економічної ситуації, забезпечення правового та соціального захисту сім'ї, розробку науково-обґрунтованих заходів профілактики різноманітних порушень психофізичного стану, фізичної, психічної та соціальної реабілітації й адаптації тієї частки населення, що має особливі потреби [2].

Мета цієї статті полягає у визначенні педагогічних умов забезпечення ефективності комплексної реабілітації та соціалізації осіб з порушеннями опорно-рухового апарату з урахуванням аналізу сучасного стану справ

щодо соціалізації осіб з обмеженими психофізичними можливостями в Україні, вивчення практичного досвіду діяльності Центрів ранньої реабілітації дітей-інвалідів та Центрів професійної реабілітації інвалідів, базового законодавства, яке регламентує відповідну діяльність цих установ, а також науково-теоретичний аналіз інновацій досвідчених вітчизняних та зарубіжних педагогів-науківців і практиків у галузі соціального захисту інвалідів.

Розробляючи педагогічні умови, ми розуміли, що соціалізація осіб з ПОРА – це не лише опіка, турбота про людей з інвалідністю, але й сукупність заходів, які допомагають людині стати впевненою у своїх силах, сприяють її власній активності [1].

Першу умову ми пов'язуємо зі створенням регіональної програми комплексної реабілітації та соціалізації осіб з порушеннями ОРА та ефективного механізму її реалізації (формування адекватного рівня адаптованості інвалідів, створення для них умов для самореалізації з метою успішної їх інтеграції в сучасне суспільство).

Програмою було передбачено обов'язкове виконання таких заходів:

– урегулювання питань фінансування заходів, спрямованих на організацію діагностики та корекції вад психофізичного розвитку дітей і дорослих з порушеннями ОРА;

– удосконалення системи контролю за проведенням обов'язкових медико-психологічних оглядів дітей, підлітків та молоді, які навчаються в навчальних закладах різного рівня;

– забезпечення відповідного ставлення органів місцевого самоврядування до проблем створення системи корекційно-розвивального навчання й виховання в спеціальних освітніх закладах комбінованого типу;

– посилення контролю за дотриманням законодавства про працю, підвищення правової обізнаності інвалідів у питаннях гігієни та охорони праці;

– сприяння розширенню мережі служб планування сім'ї, сімейного консультування, соціальної реклами про збереження здоров'я, формування здорового способу життя; роз-

робка галузевих програм із питань соціальної реклами та профілактики здорового способу життя, планування сім'ї, безпечного материнства, відповідального батьківства та забезпечення їх виконання;

– організація діяльності виїзних служб надання термінової консультативно-діагностичної, лікувальної та психолого-педагогічної допомоги;

– створення мережі спеціальних профільних навчально-виховних та корекційно-розвивальних закладів для дітей з вадами в розвитку;

– включення до планів навчальних закладів та закладів післядипломної освіти програм з проблем планування сім'ї, ранньої діагностики захворювань, моніторингу стану здоров'я дітей та дорослих, профілактики та психо-медичної корекції різноманітних вад у розвитку;

– підготовка для медичних, педагогічних і соціальних працівників методичних посібників з проведення серед різних груп населення профілактичної роботи, пропаганди здорового способу життя, правової, медичної та професійної обізнаності;

– видання інформаційно-просвітницьких матеріалів з питань збереження здорового способу життя, діагностики та корекції вад психофізичного розвитку дітей і дорослих, для молодого подружжя, підлітків і молоді, сільського населення, груп ризику; сприяння безкоштовному розповсюдженню цих матеріалів серед відповідних груп населення;

– сприяння діяльності спеціалізованих науково-дослідницьких лабораторій і центрів, соціально-психологічних служб, шкіл, клубів, громадських об'єднань інвалідів;

– сприяння участі відповідних закладів, навчальних та громадських організацій, науково-дослідних центрів, залученню вітчизняних учених, фахівців, студентів у міжнародних програмах із поставлених питань;

– створення умов для впровадження інвестиційних міжнародних проектів у відповідних галузях.

Реалізація регіональної програми була

спрямована на вирішення життєво важливих питань для людей з інвалідністю:

1. Формування позитивної думки та ставлення до людей з інвалідністю в суспільстві.

2. Сприяння активізації роботи наявних державних та громадських служб соціального спрямування, відкритості та прозорості їхньої діяльності.

3. Інваліди всіх категорій і груп не залежно від пенсійного забезпечення повинні мати можливість працевлаштування та реалізації особистості в суспільстві.

4. Створення та всебічна підтримка громадських організацій інвалідів та волонтерських служб.

5. Створення безбар'єрного доступу інвалідів до місць соціального призначення.

6. Поступова зміна напрямку спеціальної освіти від інституалізації до навчання за місцем проживання через класи залучення та повну інклюзію в навчальні заклади всіх рівнів.

7. Стимулювання ЗМІ випускати свою продукцію з урахуванням потреб людей з вадами зору та слуху.

8. Органам державної та місцевої влади слід активніше залучати осіб з інвалідністю до вирішення їхніх проблем на всіх рівнях громадської діяльності.

Сучасні державні програми зорієнтовані на якогось „усередненого” інваліда й масові показники. Державні та громадські програми тільки тоді можуть стати ефективними, коли будуть зорієнтовані на можливості кожного конкретного інваліда, і лише зважаючи на цю інформацію, можна добирати індивідуальний комплекс заходів для створення спеціальних умов праці для цієї людини.

Усі регіональні програми надання корекційної допомоги інвалідам мають свою специфіку, яка визначена конкретними особливостями економічної ситуації й культурними, релігійними, етнонаціональними традиціями, але водночас в основі регіональної програми завжди лежить державна модель, а також прийняті в регіоні загальні орієнтири її реалізації: розгляд проблеми не як медико-педагогічної, а як соціально-педагогічної; комплекс-

ний підхід до використання можливостей регіону (соціально-економічного та педагогічного потенціалів, інтеграція зусиль та можливостей усіх суб'єктів корекційної допомоги особам з обмеженими можливостями); цільовий адресний характер допомоги інвалідам з урахуванням умов їх реабілітації та соціальної адаптації. Регіональна програма комплексної реабілітації та соціалізації інвалідів дає змогу отримати позитивні результати в короткі терміни, що є важливим для зміцнення довіри осіб пільгових категорій до держави [3].

Ми уявляємо регіональну програму комплексної реабілітації та соціалізації осіб з порушеннями ОРА як специфічну високоструктуровану та пріоритетну діяльність держави на регіональному рівні, що відповідає всім сферам життєдіяльності осіб з вадами психофізичного розвитку й здійснюється на всіх рівнях адміністративно-територіального устрою (область, місто, район, навчально-виховний або реабілітаційний заклад, сім'я), а також у територіальних громадах і трудових колективах регіону. Таким чином, регіональна програма виражає стратегічну лінію держави та регіональні орієнтири місцевої влади на забезпечення оптимальної реабілітації та соціальної адаптації кожного з інвалідів.

Нами було розроблено програму психолого-педагогічного супроводу процесу комплексної реабілітації та соціалізації осіб з порушеннями опорно-рухового апарату, яка за ініціативою нашої наукової групи та підтримки Головного управління праці та соціального захисту населення Луганської облдержадміністрації, участі управлінь охорони здоров'я, у справах молоді та спорту, освіти і науки, культури й туризму, транспорту та зв'язку ОДА, виконкомів міських рад міст обласного значення та райдержадміністрацій, обласного відділення Фонду соціального захисту інвалідів, обласного центру зайнятості, регіональної комісії з питань діяльності підприємств та організацій громадських організацій інвалідів, громадських організацій інвалідів була покладена в основу затвердженого рішенням Луганської обласної ради „Ком-

плексної обласної Програми соціального захисту й реабілітації осіб з обмеженими фізичними можливостями на 2007 – 2010 роки”.

Головною метою програми визначено покращання умов життєдіяльності осіб з ПОРА в регіоні, завдяки яким інваліди матимуть змогу вести повноцінний спосіб життя відповідно до своїх індивідуальних здібностей та інтересів.

Основними принципами, на яких ґрунтується наша програма, стали повага до людини незалежно від стану її здоров'я, надання права й залучення кожної молодої людини до соціально-економічного життя (якщо це можливо); правовий та соціальний захист осіб з вадами розвитку з метою створення необхідних стартових можливостей для їхнього повноцінного соціального становлення та розвитку; сприяння ініціативі й активності осіб з ПОРА в усіх сферах життєдіяльності суспільства; поєднання державної та суспільно-громадської ініціатив у здійсненні соціальної допомоги; цільова особистісно зорієнтована спрямованість корекційної допомоги; стимулювання спонсорської та благодійницької діяльності підприємств, організацій, бізнесменів, фізичних осіб тощо.

Програмою було передбачено вжити комплекс заходів щодо соціального захисту й реабілітації осіб з ПОРА в кількох напрямках, а саме: правовий захист, соціальний захист, психофізична реабілітація інвалідів, соціально-побутові заходи:

- створення банку даних інвалідів з ПОРА всіх категорій;
- проведення соціологічного дослідження становища інвалідів;
- інформування інвалідів про зміни та доповнення в законодавстві щодо соціального захисту інвалідів;
- проведення моніторингових досліджень та аналізу методів, форм і заходів щодо реабілітації інвалідів, інтеграції їх у суспільство;
- створення умов для організації раннього виявлення, безперервної медико-психолого-педагогічної реабілітації та соціальної адаптації цього контингенту;
- забезпечення спеціального психолого-

медико-педагогічного супроводу осіб з ПОРА;

- організація роботи щодо соціальної адаптації та інтеграції в суспільство молоді з ПОРА;
- забезпечення підготовки необхідної кількості фахівців (педагогів, психологів, соціальних працівників, реабілітологів та ін.);
- вивчення досвіду іноземних держав у сфері реабілітації та трудової зайнятості осіб з ПОРА;
- проведення в навчальних закладах занять із питань захисту прав осіб з ПОРА;
- збільшення кількості спеціальних груп для осіб з порушеннями опорно-рухового апарату в навчальних закладах різних рівнів акредитації;
- проведення „круглих столів”, конференцій за участю громадських організацій інвалідів;
- розвиток волонтерського руху в навчальних закладах різного рівня акредитації;
- сприяння працевлаштуванню інвалідів;
- організація роботи з надомної форми праці як одного з оптимальних напрямів забезпечення зайнятості осіб з ПОРА;
- проведення семінарів щодо взаємодії виконавчих органів влади та громадських організацій інвалідів.

Практична реалізація цих заходів дозволяє інвалідам самовизначитись у різноманітних видах діяльності, педагогам створювати умови для реальної соціалізації осіб з обмеженими можливостями в широкому соціальному й культурному контексті; батькам – брати участь у створенні відповідних умов для самореалізації, а організаторам і управлінцям – приймати рішення з урахуванням ситуації в регіоні загалом.

Другу педагогічну умову забезпечення ефективності комплексної реабілітації та соціалізації осіб з порушеннями опорно-рухового апарату ми пов'язуємо з оптимізацією діяльності суб'єктів регіонального реабілітаційного середовища, яка ґрунтується на комплексному, особистісно зорієнтованому підході щодо надання медико-соціальної, психологічної, педагогічної допомоги особам з ПОРА шляхом використання педагогічних технологій, що забезпечують урахування особ-

ливостей інвалідів та сприяють їхній соціальній захищеності.

Робота нашої міждисциплінарної реабілітаційної команди була спрямована на підвищення правової грамотності серед осіб з ПОРА, поліпшення умов проживання інвалідів у регіоні, створення системи корекційного навчання та виховання інвалідів, ознайомлення їх з наявними засобами абілітації, та реабілітації, забезпечення сприятливих умов для співпраці громадських організацій інвалідів з роботодавцями, профспілками, органами виконавчої влади області у сфері реабілітації осіб з ПОРА, сприяння створенню безперешкодного доступу для осіб з обмеженими психофізичними можливостями до об'єктів житлового та громадського призначення, підвищення активності громадських організацій інвалідів у розвитку інвалідного руху в області, створення Регіонального центру дистанційної освіти інвалідів на базі Державного закладу „Луганський інститут праці та соціальних технологій”, активне залучення осіб з ПОРА, які перебувають на обліку в службі зайнятості, до участі в консультаційних, профорієнтаційних заходах з метою працевлаштування на вільні робочі місця, надання інформаційних послуг інвалідам з метою прискорення їхньої адаптації до умов ринку праці та професійної інтеграції в суспільство.

Основними суб'єктами регіональної системи комплексної реабілітації інвалідів нами були визначені: інваліди; батьки та сім'ї інвалідів; держава як органи місцевого самоврядування; медико-соціальна експертна комісія; загальноосвітні та спеціальні загальноосвітні навчальні заклади для дітей-інвалідів; професійно-технічні та вищі навчальні заклади; науковці кафедр соціальної педагогіки, дефектології та психокорекції ЛНУ імені Тараса Шевченка; волонтери – студенти ЛНУ; центри професійної реабілітації інвалідів; головне управління праці та соціального захисту населення; служба зайнятості; обласне відділення Фонду соціального захисту інвалідів; регіональні відділення Фонду соціального страхування від нещасних випадків на вироб-

ництві та професійних захворювань; роботодавці (фізичні та юридичні особи); громадські організації інвалідів. Кожен із зазначених суб'єктів системи комплексної реабілітації інвалідів має власні функції в частині забезпечення функціонування цієї системи.

Саме злагоджена взаємодія всіх зазначених суб'єктів системи комплексної реабілітації інвалідів забезпечує виконання цією системою її головної функції – сприяння повноцінній інтеграції інвалідів до суспільного життя завдяки залученню їх до всіх сфер життєдіяльності суспільства.

Третю педагогічну умову ми пов'язуємо з необхідністю спрямувати корекційно-реабілітаційну роботу на зміну упередженого ставлення суспільства до людей з інвалідністю, ліквідацію дефіциту інформованості про сучасні засоби комплексної реабілітації та соціалізації цієї категорії людей.

Україна ратифікувала Конвенцію ООН про права інвалідів у грудні 2009 р. Згідно з нею держави-учасники повинні вживати належні заходи, зокрема у сфері законодавства, щодо заборони дискримінації за ознакою інвалідності відносно всіх питань, що стосуються зайнятості, включаючи умови прийому на роботу, найму й зайнятості, безперервність зайнятості, просування по службі, надання особам з інвалідністю „розумних” пристосувань на робочому місці (ст. 27 Конвенції ООН про права інвалідів) [4].

У регіонах захист людей з інвалідністю від дискримінації забезпечений лише частково. Серйозною невирішеною проблемою є рівень доступності людей з інвалідністю до інфраструктури, а саме: найменший він до житлових будівель, інформації та комунікації, громадських установ, закладів, підприємств, установ і організацій, найбільший – до адміністративних споруд.

Надзвичайно важливою умовою соціальної інтеграції є впровадження в суспільну свідомість ідеї рівних прав і можливостей для молоді з обмеженою дієздатністю. Навіть за умови повного прийняття вищими органами влади законодавчої бази щодо реалізації прав

і можливостей цієї категорії населення, соціальна інтеграція не буде здійснена, доки суспільство не усвідомить актуальність цієї ідеї й гостру потребу інвалідів у цьому. Насамперед це стосується взаємодії людей з обмеженими можливостями здоров'я та здорових людей, адже часто психологічно невідповідні організаційні заходи з інтеграції є неефективними. Ідею соціальної інтеграції людей з обмеженими можливостями на словах підтримує більшість людей, хоча простежується неоднозначне до них ставлення. Так, „здорові” вважають людей з обмеженими можливостями нещасними, ворожими, підозрілими, агресивними, похмурими, неконтактними. Тобто простежується амбівалентне ставлення, коли із співчуттям змішуються неприйняття й відраза, хоча більшість людей з обмеженою дієздатністю хочуть жити й спілкуватися зі здоровими людьми.

Ідеться про створення оптимальних умов для незалежного життя інвалідів, що, врешті-решт, має бути об'єктивною основою для виявлення особистісної своєрідності, індивідуальної неповторності та унікальності кожного з них.

Значну роль у наданні соціальної допомоги інвалідам відіграють громадські організації інвалідів. Їхня діяльність є важливим фактором допомоги інвалідам у розвитку культури, освіти, охорони здоров'я, вирішенні проблем осіб з обмеженими фізичними можливостями, їхньої соціалізації, залученні до активного способу життя, що суттєво полегшує адаптацію в суспільстві. Окрім можливостей вияву громадської активності, ці неприбуткові об'єднання забезпечують робочі місця для певного контингенту людей, надають соціально важливі послуги інвалідам, таким чином сприяючи створенню умов для забезпечення життєдіяльності осіб з обмеженими можливостями.

Отже, у процесі розробки третьої педагогічної умови було виявлено, що педагогічна технологія комплексної реабілітації та соціалізації осіб з ПОРА – це своєрідний політехнологічний комплекс, який інтегрує низку спеціалізованих (більш вузько спрямованих)

технологій, методів, які працюють на вирішення кінцевої мети.

Підсумуючи теоретичну розробку педагогічних умов соціалізації осіб з ПОРА, ми вважаємо, що виділені нами педагогічні умови є взаємопов'язаними і взаємодоповнювальними складниками ефективного процесу реабілітації інвалідів. Перспективою подальших досліджень є вивчення особливостей практичної реалізації розроблених умов, які можливі в комплексному врахуванні сутнісних характеристик кожної з них.

Література

- 1. Глоба О. П.** Регіональне реабілітаційне середовище як фактор соціалізації дітей і молоді з обмеженими психофізичними можливостями : монографія / Олександр Петрович Глоба. – Краматорськ : ДДМА, 2011. – 348 с.
- 2. Синьов В. М.** Нова стратегія розвитку корекційної педагогіки в Україні / В. Синьов, А. Шевцов // Дефектологія. – 2004. – № 2. – С. 6.
- 3. Тесленко В. В.** Теорія і практика соціально-педагогічної підтримки дітей з обмеженими можливостями в промисловому регіоні : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.05 / Тесленко Валентин Вікторович. – Луганськ, 2007. – 513 с.
- 4. Шевцов А. Г.** Освітні основи реабілітології : монографія / А. Г. Шевцов. – К. : „МПЛеся”, 2009. – 483 с.

* * *

Глоба О. П., Полулященко Ю. М., Білоус В. Н. Програма соціалізації осіб з порушеннями опорно-рухового апарату

У статті розглянуто питання теорії і практики психофізичної реабілітації та соціалізації осіб з порушеннями опорно-рухового апарату.

Спираючись на аналіз сучасного стану справ щодо соціалізації осіб з обмеженими

психофізичними можливостями в Україні, вивчення практичного досвіду діяльності центрів ранньої реабілітації дітей-інвалідів та центрів професійної реабілітації інвалідів, базового законодавства, яке регламентує відповідну діяльність цих установ, а також орієнтуючись на науково-теоретичний аналіз інновацій досвідчених вітчизняних та зарубіжних педагогів-науковців і практиків у галузі соціального захисту інвалідів, авторами визначено педагогічні умови забезпечення ефективності комплексної реабілітації та соціалізації осіб з порушеннями опорно-рухового апарату.

Ключові слова: психофізична реабілітація, соціалізація, інклюзія, інтеграція, медико-психолого-педагогічний супровід.

Глоба А. П., Полулященко Ю. М., Белоус В. Н. Программа социализации личностей с нарушениями опорно-двигательного аппарата

В статье рассматриваются вопросы теории и практики психофизической реабилитации и социализации лиц с нарушениями опорно-двигательного аппарата.

Опираясь на анализ современного состояния процесса социализации лиц с ограниченными психофизическими возможностями в Украине, изучение практического опыта деятельности Центров ранней реабилитации детей-инвалидов и Центров профессиональной реабилитации инвалидов, базового законодательства, регламентирующего соответствующую деятельность этих учреждений, а также ориентируясь на научно-теоретический анализ инноваций опытных отечественных и зарубежных педагогов-ученых и практиков в области социальной защиты инвалидов, авторами были определены педагогические условия обеспечения эффективности комплексной реабилитации и социализации лиц с нарушениями опорно-двигательного аппарата.

Ключевые слова: психофизическая реабилитация, социализация, инклюзия, интеграция, медико-психолого-педагогическое сопровождение.

Hloba O. P., Poluliashchenko Yu. M., Bilous V. N. The Socialization Program for Individuals with Musculoskeletal Disorders

The article deals with the theory and practice of the psychophysical rehabilitation and socialization of individuals with musculoskeletal disorders. The authors define the main subjects of the regional system of the complex rehabilitation of these individuals, such as: disabled individuals themselves; their parents and families; the state represented by local governments; panels of medical and psychological experts; mainstream and special schools, professional and higher educational institutions; university-based research departments of social pedagogy, defectology and psychological correction; volunteers, like university students; departments of employment and social security, etc.

The study of the process of the socialization of disabled individuals in Ukraine, the practices of the Centers of the early rehabilitation of disabled children and the Centers of the professional rehabilitation of disabled adults, basic legislation regulating their work, as well as guided by the theoretical and practical analysis of the innovations offered by experienced national and foreign practitioners and researchers in the area of the social protection of people with disabilities, the authors of the article were able to define the pedagogical conditions of ensuring the efficiency of the complex rehabilitation and socialization of individuals with musculoskeletal disorders.

Key words: psychophysical rehabilitation, socialization, inclusion, integration, medical, psychological, and pedagogical support.

Стаття надійшла до редакції 14.11.2013 р.

Прийнято до друку 28.02.2014 р.

Рецензент – д. п. н., проф. Савченко С. В.